

B. h. II, 338.

h. 65, 26.

(X 187 6406)

II R
1454

Q. D. B. V.

DISPUTATIO INAUGURALIS JURIDICA,

DE

RENOVATIONIBUS
BANNORVM,

Vulgò

Bann-Erneuerungen /

Quam

Ex Decreto

Magnifici, Amplissimi, & Consultissimi Jctorum
Collegii, in illustri Patriæ Universitate,

PRO LICENTIA

Summos in utroque jure honores & privilegia

DOCTORALIA consequendi

Solenni eruditorum examini submittit,

FRIDERICVS Wieger / Argentoratensis.

d. 2. mens. April.

Bart. in fin. l. quo minus 2. ff. de flumin.

*Hæc, quæ dicta sunt, si vera sunt, placent: si quid autem minus benè dictum est, rogo
Te, Lector, secure redarguas, mihi enim satis est, si præsens scriptura animum
legentis incitet ad Veritatis indaginem.*

ARGENTORATI,
TYPIS JOHANNIS WELPERI.

ILLVSTREM
AVGVSTÆ ET LIBERÆ
SACRI ROMANI IMPERII REIPVBLICÆ
ARGENTORATENSIS
MAGISTRA-
TUM,
VIROS

GENEROSISSIMOS, PERQVAM STRENVOS,
MAGNIFICOS, NOBILISSIMOS, AMPLIS-
SIMOS, CONSVLTISSIMOS, PRU-
DENTISSIMOS,

PATRIÆ PATRES
INCLYTOS, BENIGNOS, PIOS, FELICES,

Hoc qualicumque ingenii sui foetu,

tanquam

Grate mentis indice,

Studiorum suorum documento,

Perennis obsequii teste,

humillimè venteratur

Cliens subjectissimus

Fridericus **Wieger** / Argentor.

42 b

C. F. N. D. N. F. C.

De

RENOVATIONIBVS BANNORVM,

vulgo

Bann : Erneuerungen.

Proœmium.

Mnis probatio, quæ deficiente Bachovio , est rei dubiæ apud iudicem facta ostensio , dividitur in artificialem , quæ ex ipsâ causâ, argumētis & iudiciis trahitur : & in artificialem , quæ extra causam accipitur : quarum hæc vel per testes, vel per instrumenta fit, *arg. l. 2. C. de testib. l. Emancipatione 2. C. de fide, Instrument.* Instrumentorum vocabulum vel late sumitur , & comprehendit etiam lapides finales , & talia reliqua , quibus causa instrui potest , *arg. l. 1. ff. de fid. instrum. Wesemb. π. §. 1. eod.* vel strictè , & hoc sensu , instrumenta sunt scripturæ facientes fidem rerum, quæ in illis continentur. Suntque, docente Mejero in *C. J. A. thes. 3. de fid. instrum.* vel publica , vel privata.

Ff 2

Ad

Ad publica referuntur inter alia, scriptura censualis, *arg. l. census 10. ff. de probation*, libri forestorum, die Forstbücher / nec non die Rechtsbücher / Saal- und Steuerbücher / *C. J. A. c. thes. n. (3.)* Nos in eorum numero habemus etiam libros s. protocolle Renovationum, die Erneuerungs Protocoll und Bücher / si modo eâ, quâ decet, formâ fiant. Conficiuntur autem hi ex diligenti & solenni inquisitione, & descriptione certi alicujus districtus, ubi tam ipse locorum situs, & confinia, quam cujuslibet in iis jus, quod vel habet, vel præ tendit, delineatur. Quam descriptionem, Renovationes bannorum, vulgo **Bann-Erneuerungen** nominamus. Atque hæ sunt, de quibus, post exantlata nuper publica examina, pro consequendis in utroque jure summis honoribus, aliquas theses ad ventilandum nunc propono. Nimirum, cum inter alia disputationû argumenta, etiam hoc se obtulerit, illud præ reliquis eò lubentius apprehendere & tractare constitui, quo magis ipsum commendat quotidiana ejus utilitas. Sed quid laudo rem encomio non egentem? potius est, ut rem ipsam aggrediar, si prius unicum hoc dixero, sine ductore à recto aberrare facillimum esse. Quicquid autem sit, quid tandem juveni poterit tentare nocere? Tu modo

Annue, Magne DEUS, feliciter annue cæptis!

Caput Primum.

Continens generalia.

THESIS I.

Ordo Tract.

DE O duce initium faciens, eo procedam ordine, ut renovationes considerandas proponam, ut instituendas, & ut institutas. Instituendas con-
sede.

siderabo prius breviter per generalia , indicando , cum quid nomen , tum quid res significet , capite primo. Deinde fusius , explicando originem earundem , capite secundo. Inde , quis renovationes instituat , & per quos , capite tertio. Postea , in quibus rebus , cap. quarto. Tum , quomodo , cap. quinto. Deniq; , quo fine fiat , vel fieri debeat , in principio capitis sexti. Institutæ explicandæ erunt , ratione effectuum , cap. sexto ratione contrariorum , cap. septimo , & affiniū , cap. octavo & ultimo.

Th. 2. Vocabulum *renovationis* à præpositione re , quæ per apocopen à retro facta esse videtur , & nomine Novatio , (quod planè alio sensu Jctis aliàs denotat transfusionem prioris debiti in aliam , vel civilem , vel naturalem obligationem , hic autem nobis innovationem potius , vel restaurationem) compositum esse , quilibet videt. Occurrit tum apud alios authores , tum etiam in jure nostro sæpius. Exempla quædam sunt , in *l. dies 4. pr. ff. de damn. infect. l. si unus. 27. §. pactus 2. vers. quod si ff. de pact. l. iurigentium 7. §. adeo 6. v. quod cum ff. eod. l. grege 13. pr. ff. de pignor. l. divus severus 40. ff. de jure dot.*

Etymol.

Th. 3. Variæ autem in variis locis sunt hujus vocis usurpationes : nam I. *renovare* aliquando idem est , quod mutare , ut in *l. grege 13. pr. ff. de pignor. ibique Gothofred. lit. l.* Et alibi renovari id dicitur , quod finitum est , protelari , quod adhuc durat , in *l. dies 4. pr. ff. de damn. infect. l. sed si manente 5. ff. de precario.* Quo sensu processus dicitur renovari in Ordinat. Cameral. p. 3. tit. 39. de eo potest videri Roding. *Pandect. Cameral. l. 3. t. 37 §. praterea p. m. 774.* De renovatione investituræ multa agunt feudistæ. Renovationem mentis , appellat Paulus *ad Roman. cap. 12. v. 2.* mutationem pravæ voluntatis & vitæ. Præterea renovare interdum significat ex libris censualibus , æstimis , auß denen Saal- und Urbar- Büchern / aliisque ad bonorum descriptionem pertinentibus indicibus scriptisque testimoniis , vetustate aliisque incommodis corruptis , vel corruptioni proximis , novam descriptionem facere , veterumque possessorum bonorum , eorumque affinium nomina cum novis mutare , & sic vetus & obsoletum renovare.

Homon.

isque est ptoprius hujus loci sensus. Ubi tamen non excludimus eum casum, quando Dominus territorium, vel bona sua, olim nunquam conscripta, ubique facit pervestigari, colligi, atque in unum corpus & librum inscribi, porro in registratura vel archivo, ad faciendam fidem, & perpetuam rei memoriam servari. Et ab hoc verbo est verbale Renovatio, quod non tantum ipsum renovandi actum denotat, ut in titulo nostræ dissertationis; sed usitatissime quoque pro renovationum descriptionibus, seu libellis accipitur, quod in nostris thesibus quoque passim observare licebit.

Th. 4. *Bannum*, Latinis neotericum & nuper inventum vocabulum esse, inquit Oldendorp. rem autem antiquissimam: nec latinum, sed barbarum, ait Gail. l. 2. c. 1. de pace publ. (forte à Germanico *Ban* sive *Bañ* desumptum) significat (1) usitatissimè proscriptione, die *Acht*/de quo vid. Wehner. *Obs. Pract. lit. A. voce Acht Speid. Spec. voce Bann.* (2) Confiscationem, qualis acceptio videtur esse in *authent. item nulla C. de Episc. & Cleric. ibiq; Gothofred. lit. 1.* (3) Citationem, de quo vid. Cujac. in *comment. lib. 1 feud. in prafat.* (4) viam publicam, semitam. (5) iudicium sanguinis, sive criminale, vulgo der *Blutbann Halsgericht*/ Wehner *Obs. Pract. lit. B. voce Bann* (6) trinas illas proclamationes futuri matrimonii, vulgo *Auffgebott / Aufruffung* / de quibus in *c. cumin Tua X. de sponsal. & c. fin. X. de clandest. desponsat. vid. Rittersbus. diff. jur. Civ. & Can. l. 1 c. 1. §. sponsalia definiuntur.* (7) secundum jus Saxonicum *Bannum* idem esse, quod jurisdictionem secundum jus Romanum, docet Ruding. *sing. observ. 53. pr.* (8) idem, quod publicum, hinc Gallis *a bandonner* idem est, quod pro derelicto habere. Besold. *Thes. Pract. voce Bann.* (9) pœnam, ut ex Lehmanno Besoldus l. c. & in Legibus Longobardorum pœnam solidorum 60. Calvin. *Lex. voce Bannum.* vel totidem idem Speidel. l. c. (10) signum, ingressum in alterius fundum cohibens, si e. g. in limitibus s. terminis fundi vel prati crux vel aliud simile ponatur. *Speid. l. c.* (11) bannire veteribus Germanis idem fuisse, quod jubere & lanciare, tradit Oeting. *de jur. lim. l. 1. c. 8. lit. e. in exb.* (12) interdum idem quod capere, prehendere, & ut Galli dicunt arrestare *Clement. 1. pr. de*

pr. de pæn. Nos hic (13) bannum, einen Bann appellamus territorium, districtum, fines; ut hanc vocem explicat Bitschius *in notis Manuscriptis ad Wehner. Observ. voce Bann.* Cum quo videtur convenire id, quod tradit Besold. *l. c.* ubi ex Lazio Vinnam, olim Vendo-bonnam fuisse dictam, quasi der Benden Gebiet und Bann / Ratisbonam, q. Rhatobonnam, Prætorium Rhætorum.

Th. 5. Designantur Renovationes bannorum in renovationum libris variis nominibus, e. g. dicuntur, renovationes simpliciter, revisiones, renovaturæ, Germanicè, Gütterbereinungen / der Umgang vel Undergang / item Erfrischungen / Erfundigungen und Beschreibungen eines Orths / Verneuerungen / Wieder-Erneuerungen. Nec male forsitan, certo nimirum respectu registraturæ; item restorationes, redintegrationes, sed hæc non tam in usu.

Synon.

Th. 6. Describuntur, quod sint: Publicæ & solennes agrorum alicuius territorii, omnium & singulorum, perquisitiones; eorum cum finibus, finitimorum possessoribus & juribus descriptiones; atque in protocollum ad faciendam fidem, perpetuamque rei memoriam relationes.

Descriptio,

Th. 7. Dispertiri possunt I. in antiquas & novas. Nam cum, ut infra dicitur, propter utilitatem suam repetendæ sint sæpius, hinc necessè est fieri, ut altera sit vetustior, recentior altera. Deinde, aliæ videntur esse Generales, aliæ Speciales. Illæ sc. quando Princeps, Comes &c. per totum suum principatum, vel comitatum universalem aliquam revisionem instituat, inque singulos pagorum districtus inquirat, quod in Episcopatu Argentinensi ante aliquot annos institutum fuisse, patet ex renovationum libris, ibi: *in allen derselben angehörigen Hohen Stiffts Straßburg Voreinrichtungen / eine Universal Gütter-Berein, und Erneuerung vorgehen zu lassen* &c. hæc, quando unus aliquis districtus renovatione comprehenditur, quod per aliquot annorum spatia in Alsatiâ nostrâ, præsertim in locis comitatus Hanoviensis, sæpissime factum testatur experientia. Porro, cum variè in variis locis soleant institui, videtur distinguendum esse, inter eas, quæ accuratè, & quæ minus

Divis.

accu-

accuratè sunt institutæ; & hinc IV. inter eas, quæ plenam fidem merentur, & quæ non. Quæ restant ex ipsa tractatione facile patebunt,

Caput Secundum.

De Origine Renovationum.

THESIS I.

De Utilitate Renovationum.

Renovationes, uti verisimile est, introduxit Utilitas hominum, & Necessitas, tam publica, quam privata. Illa, namque maximum ex renovationibus ad ipsam rempublicam redundat commodum. Sicut enim, ut ait Speidel. *Specul. voce Registratur / jura æque principis, ac communitatum tueri ac conservare non potest officialis, si ea ignorat; ita è diverso ignorantia hæc removetur, si summâ cum diligentia & fide ea registrentur, conscribantur & renoventur, durch Halsung und anstalt fleißiger Registratur- und Renovaturen / add. Lindenspür ad Ordinat. Württemberg. ad fol. 16. p. m. 34. n. 1.*

Th. 2. Deinde, quoniam belli tempestatibus, colonis & rusticis è villis pagisque pulsis, agri jacent deserti & inculti, unde dominus territorii carere cogitur decimis, contributionibus, & collectis, aliisque utilitatibus, aliàs inde provenienti- bus, optime huic malo consultum est, institutâ diligenti inquisitione & descriptione agrorum, quâ factâ, facilius ad agros redibunt coloni, utpote vacui illo metu, ne tanquam possessores rerum alienarum à supervenientibus veris dominis, ex agris ab ipsis confitis, cum jacturâ laborum & sumtuum, iterum pel- lantur.

Th. 3. Allectis ita rusticis, promovetur agriculturæ studium, quod summopere commendatum à Klock. de *Ærar. lib. 2. c. 1. n. 31.* dicente inter alia, nullam partem territorii manere debere incultam, *add. Lather. de censu l. 3. c. 5. n. 5.* & agrum tanquam fundamentum, quo innitatur reipublicæ machina, non negligendum, consentit Besold. de *Ærar. c. 3. n. 5.* Lindenspür. *d. tr. p. 164. fin. & seq. Lather. d. l. n. 53.* Bene!

ne-

neglectâ enim agriculturâ magnum respublica damnum sentit *l. 1. & l. 3. C. de defens. Civit.* Et sicut

neglectis urenda filix innascitur agris:

Horat. *1. Serm. Sat. 3.* sic exectis filicibus condenda vel ex sterilibus agris messis provenit. Hujus rei momenta & rationes etiam magnorum regum principumque exemplis illustrat O. brecht. *tract. von verbesserung Land und Leut tit. 11. §. 13. & seqq.* Oeting. *c. tr. lib. 1. c. 10. n. 18.* Quanto etiam studio Imperatores veteres, agros desertos fructiferos efficere conati sint, immunitatibus, privilegiis ad eos colendos, subjectos suos cohortando, id apparet ex *tit. 58. lib. 11. Cod. & seqq.* vid. Perez. *in Cod. d. t. §. 3.*

Th. 4. Privata Utilitas est tam ipsorum dominorum, quam colonorum. Et dominorum quidem in eo, cum, ut facile accidit, ob diuturna belli incommoda, prædia per multos annos jacent inculta, vel ob frequentem fugam, pestem, aut mortem incolarum, possessores ac dominos suos, si non planè amittant, incertos tamen reddunt, cum primis ubi spatia agrorum ampla, ac longè lateque patentia sint. Unde postea, cessantibus fortè turbis bellicis, prædia ista in aliorum rapaces manus devenire solent, qui possessores clandestini facti, possessionem vel supprimunt, vel dominium sibi iniquè adserunt. Huic incommodo optimum, ex tabulis publicis remedium, institutum novâ agrorum descriptione seu renovatione, peti potest, fundorumque dominia hætenus ob infelicitatem temporum incerta facta, facile certiora reddi possunt, ut disertis verbis docet Dn. Fritsch. *Tr. de district. Universit. agrorum civit. vel pagi, vulgo Sturrecht cap. 4. §. 2.* in quam rem etiam quotidianam praxin testem invocat.

Th. 5. Colonorum commodum, jam supra *in fin. thés. 2.* indicatum, est, ut ipsi agros ipsis locatos, vel alio pacto concessos, securè colant, proscindant, conserant, fructuque inde nascente, sine ullius contradictione, fruantur, si modo, quod inde, vel domino territorii, vel proprietatis debent, pendant. Cum è contra, intermissâ frequenti renovatione, perpetuo metu solliciti esse debeant, ne alius quispiam potiore jure nusus, immodicum ipsorum sudorem, cum ipsis agris vindicet.

G g

Th. 6.

Th. 6. Apparebunt hæc clarius, si inspiciantur ipsi renovationum libelli sive extractus, ubi harum & aliarum causarum expressè mentio fieri solet, verbis ferè sequentibus: Wir Schultheiß und Gericht des Dorffs G. bekennen und thun kund / hiemit offenbar / als in der langwihrigen Reichs-Unruh die Graffschafft. H. nicht allein an Mannschafft dergestalt entblöset worden / daß in theils zuvor wolbewohnten Orthen nicht einiger / und theils Orthen etlich wenig Underthanen übrig verblieben / sondern auch die Feldgüther / von Aekern / Wiesen / Reben / und andern in gänzliche Veröfung und solche Confusion gerathen / daß keines von dem andern mehr zu unterscheiden gewesen / derowegen der zc. auß diesen und andern mehr erheblicher Ursachen / eüßerst sich angelegen sein lassen / wie vermittelst einer allgemeinen renovatur allem eingerissenen Unwesen abgeholfen / Zancf und Streit aufgehoben / und einem jeden zu dem seinen verholffen werden möge zc.

De Necessitate.

Th. 7. Nec tantum utilitas suasit, sed & necessitas jussit ac urfit renovationes institui. Notum enim est, quam imperitè partim, vel malè veterum libri censuales, æstimi & similes, die alten Saal-Brbar-Bücher, und dergleichen Bücher / & quam parum secundum leges facti fuerint; unde, nisi confusio- ni certò inde oriundæ, salutari consilio obviam itum esset, eventurum erat, ut parvo pòst tempore domini suis juribus privarentur, vel subditi sua bona amitterent.

Th. 8. Deinde, notum est etiam, quam innumerabiles post longum tempus in agris oriri possint controversiæ, per mutationem vel possessorum, vel terminorum, vel ipsorum agrorum. Nam hæ mutationes non tantum ipsum agrum, in quo fiunt, reddunt minus cognoscibilem, sed etiam vicinos, quippe cum ex vicinis, tam ratione situs, quam possessorum probatio desumi soleat. Dicamus de singulis paulò plura.

Th. 9. Possessorum mutatio fit vel inter vivos, contractu, vel per testamentum, vel successione ab intestato. Inter vivos alienare fundos, vetitum erat, non tantum Judæis, sed etiam, certis casibus, Romanis. Et, teste Bodino, reliquarum Gentium omnium, exceptis Atheniensibus, & Romanis, una lex erat, ne prædia testamento legare liceret. Verum etiam-

iam si tam testamento, quam inter vivos alienare fundos, esset prohibitum in universum, tamen etiam ab intestato successio sua quoad hanc rem, habet incommoda, *arg. l. 2. C. fin. regund.* Consultum est autem, (ait Wehner, *Obs. Pract. lit. R. voce Registratur / Renovatur*) daß alle 10. oder 12. Jahr / die Zins-, Gült-, Lager-, oder dergleichen Bücher / propter nova nomina, & mutatos possessores honorum renovirt werden / prout in magnorum Dominorum registraturis fieri solet.

Th. 10. Termini, iique tam agrorum singulares, quam districtus alicujus publici, mutantur, & confunduntur, vel temporum vetustate & injuriâ, vel hominum pravitate & malitiâ, aut negligentia, item belli tempestatibus, aliisque casibus, ut docet Dn. Fritsch. *Tr. cit. c. 2. §. 4. & c. 6. §. 1. Oeting. d. tr. lib. 2. c. 1.* Imò etiam aliquando consensu ipsorum confinium, ut casus est in *all. l. 2. C. fin. regund.*

Th. 11. Ipsi denique agri mutantur, e. g. ager in vineam, pascuum in agrum arvum. Et hoc liberum esse domino (etiamsi alter jus, veluti decimas, in fundo habeat) neque posse eidem objici, nunquam id fuisse factum, aut longâ possessione id juris obtinuisse, propterea, quod mutet speciem fructuum & agriculturam, docet Perez. in *Cod. lib. 11. tit. 60. de pasc. publ. n. 8. & 9. arg. c. 30. X. de decimis.* Item mutantur agri, si fuerint inundati, ut est casus in *l. 23. ff. Quibus mod. V. usufr. amitt.*

Th. 12. Hisce casibus, cum aliter evenire vix possit, quin oriantur lites & jurgia, uti dictum est, quippe quibus agrorum demonstratio & probatio difficilior redditur, hæc difficultas tollitur, per accuratam & frequentem renovationem, quâ agrorum quantitas, qualitas, possessio, confinia, &c. tot circumstantiis delineantur, & per tempektivam repetitionem memoriæ hominum ita imprimuntur, ut non possint non esse noti.

Th. 13. De tempore inventarum Renovationum, De Tempore, quamvis accuratissimâ demonstratione aliquid definiri vix possit, conjecturare tamen licebit, antiquas illas non esse, sed restauratâ demum, post triginta annorum cruentas patriæ nostræ vastationes, pace, moribus introductas; cujus fundamentum esse, in iis, quæ suprath. 6. allegata sunt, & hanc sententiam

fovere Geneross. Dn. à Seckendorff *in addit.* E. Fürst. Stats
c. 2. fin. §. 10. p. m. 38. videri potest, asserens : inter alia irrepara-
 rarabilia damna, per tricennale illud bellum, Germaniæ illata,
 etiam hoc non spernendum esse incommodum, quod in pluri-
 mis locis, in quibus per aliquot annos vici pagique, vel in to-
 tum, vel magna ex parte vastati, & vacui, agrique jacuerant in-
 culti, conciliatâ tandem pace, in suo ordine non potuerint in-
 veniri, nec subdito noviter recepto demonstrari, qui agri ad
 quælibet bona pertineant : inde toti ferè Germaniæ negotium
 factum esse, in renovandis libris ed facientibus, aut ut verba ibi
 habent, die Erb- und Saal-oder Lager- Bücher der Aempter
 und Herrschafften / wie auch die Fluhr- und Markungs- Bücher
 der Flecken / Dörffer ze. zu erneueren.

Caput Tertium.

Quis Renovations instituat, & per quos.

THESIS I.

Quis reno-
 vat: instituat. **R**enovations instituire vel solent, vel possunt, non tantum
 Principes, Comites, Barones &c. qui plures vicos & pa-
 gos, eorumq; districtus & territoria jure domini vel possessionis
 tenent; sed quoque respUBLICÆ & civitates, item nobiles; &
 quicumque denique vel unius saltem, aut alterius districtus vel
 territorii dominus aut justus possessor est.

Th. 2. Hic oritur quæstio, quid si duo vel plures ter-
 ritorium vel districtum aliquem communem habeant, an unus
 etiam sine reliquorum consensu renovationem instituire pos-
 sit? Et videri potest, quod sic: societatem enim, quoddam
 quasi tacitum mandatum inducere, ita ut socius utiliter rem
 gerens, in causa etiam socii tacitum quoddam mandatum habe-
 re censeatur, docet *Bartol. Gloss. & Dd. in l. nemo ex sociis 68. ff.
 pro socio.*

Th. 3. Sed an etiam illorum, qui bona in aliquo ter-
 ritorio possident, vel etiam finitimorum aliquâ opus sit appro-
 batione? scrupulum alicui movere potest, quod his facile præ-
 judi-

judicium pariat, imò & partim illorum sumtibus (ut ex postea dicendis apparebit) fieri soleat renovatio. Huc faciunt verba, in renovatione pagi cujusdam in diœcesi Episcopatus Argentoratensis siti, ibi : welches bald darauff durch gesamte Vereinstand zu Straßburg in dem Bischofflichen Hoff verordnet/ und beschloffen worden.

Th. 4. A privatis non posse institui, cum ex ipsa descriptione, superius c. 1. traditâ, tum ex th. hujus cap. prima patet. Nec est, ut quis arg. in l. finalibus 11. ff. fin. reg. in contrarium uti conetur, ubi etiam fines arbitrio possessorum variari posse traditur. Namque R. neque argumentum à diversis benè procedere, neque hodiè multorum locorum moribus id amplius concessum esse.

Th. 5. Utuntur autem ad hanc causam Principes, Co-Per quos. mites, & reliqui, qui renovationes instituunt, plerumque ministerio atque operâ Sculteti, qui præest pago renovando, reliquorumque vel Scabinorum, vel aliorum senum fide dignorum, & præcipuè commissarii seu renovatoris, quod patet ex plerisque renovationum libellis, in quorum exordiis hæc vel talia legi solent verba : neben dem darzu verordnetem Commissario, durch Schultheiß/ und denen darzu geschwornen Gerichtsschöffen. De primo & ultimo nunc pauca trademus, de reliquis infra, ubi de testibus egerimus, erit commodus dicendi locus.

Th. 6. Scultetus, seu Schultheiß / aut Schulz quis sit, De Sculteto. quomodo differat ab eo, qui vocatur Heimbürger / quomodo constituatur, quodque sit ejus officium, quænam & quam varia in variis locis potestas, integris tribus capitibus tractat Dn. Fritsch. in tr. de jure pagi c. 10. 11. & 12. in quorum ultimo §. 2. n. 7. inter ejus officia etiam hoc recenset, ut finium & limitum, præsertim eorum, quæ sunt universitatis agrorum, des Dorffstuhls / curam habeat, quotannis eos inspiciat, turbatosque restituat, quod etiam in Alsatiâ moris esse, testantur ordinationes Scultetorum. Hinc cum fieri vix possit, quin situatum & districtus accuratam cognitionem, in renovationibus necessariam habeat, hæc quoque cura meritò ei demandatur.

Th. 7. Officium ejus & potestas in renovationibus in eo præcipue consistit, ut intersit renovationi, ut diem statuât,

ciret, curet ut ordinationes pagi, die Dorff-Ordnungen obser-
ventur, ut evitentur rixæ, & quæ sunt talia.

Th. 8. Quæstio est, an Scultetus, inscio suo domino, animadvertens sc. renovatione omnino opus esse, proprio motu eam instituere possit? Pro affirmativâ pugnat non solum ratio officii eiusdem, quoniam agrorum cura ei incumbit, sed etiam maxima utilitas, quæ ad suum principalem inde redun-
dat. Pro negativâ, quod hoc videatur esse majoris momenti, quin in Sculteti arbitrio esse debeat. Potest enim facilè hinc, vel territorii vel proprietatis domino aliique possessori maxi-
mum fieri præjudicium.

Th. 9. Non autem committitur hoc munus Sculteto, ni-
si jurato; in quo tamen egregiam reperimus differentiam. Alibi enim Scultetus tantum sub admonitione juramenti, quod se-
mel, vel ratione officii sui, vel ratione subiectionis Principi suo præstitit, admittitur, unde in renovationibus: bei pflichten und Aiden / damit besagte deroselben Gnädigsten Herrschafft zuge-
than sind / erinnert etc. vel sub novâ aliquâ ad hunc actum apta-
tâ jurisjurandi formâ coercentur, quod magis consultum nobis esse videtur, & in Alsatiâ quoque nostrâ observari animadver-
timus ex his & similibus renovationum verbis: nach unsern bei diesem Udergang abgelegten schweren pflichten und Ai-
den.

De Renova-
tore.

Th. 10. Quod ad ipsum renovatorem attinet (qui & Commissarius appellatur, generali vocabulo, sicut Præses in l. 1. ff. de offic. Præsid. & differt ab iis, qui vocantur Udergänger und Feldmäßer / de quibus vid. Oeting. de jur. limit. l. 1. c. 16. n. 3. & seqq. item ab isto hominum genere, qui appellantur Feldstüßler / suntque inspectores, ut agri diligenter colantur, vid. Obrecht. Polit. Bedenck. von verbes. Land und Leut. II. n. 32. & seq. p. m. 98. & seq. Lindenpür. ad ordin. Würtemb. p. m. 156.) considerabimus eum, ut constituendum, & consti-
tutum. In constituendo præprimis observanda generalis re-
gula, sc. talem eligendum esse, qui commissionis suæ gratiâ electus, non verò cui munus instar beneficii commissum videatur. Sicut in constitutione officialium sæpissimè fieri, queritur Obrecht, d. t. t. 7. p. m. 45.

Th. 11.

Th. 11. Requisita boni renovatoris auctor quidam anonymus, (cujus Manuscriptum Germanicum, sub nomine *Renovatur Discurs / à Spectabili Iuridica facultatis Dno. Decano, Magnifico, Consultissimo atque Excellentissimo, Dno. Doctore Rehbano, Patrono atque Praeceptore meo omni honoris atque obsequii cultu a viternum colendo, accepi*) hæc facit: ut sit (1) legitimo thoro natus, & ex honestis parentibus procreatus, (2) ut sit homo liber, nec ullius dominio subiectus, (3) honestæ vitæ & actionum, (4) peritus registrarum, (5) iustæ ætatis, 30. annorum, atque eapropter exhibendas esse natales literas & testimonia, (6) sit homo boni ingenii, boni iudicii, bonæ ratiocinationis, capacisque memoriæ, (7) sit exercitatus scriba, assuetus conceptuum, & latini sermonis potens, (8) non sit invidiosus, studens partibus, vel affectibus deditus, sed qui renovet rem, sicut eam invenit, (9) hinc non inutile esse, ut sit notarius publicus, nam & renovatorem esse publicam personam (10) sit paratus quæstionibus ad renovationem necessariis (11) juratus ad officium. Fatetur autem ipse allegatus scriptor in seqq. hanc ideam esse boni renovatoris, qualis fortè non ubivis sit obvius.

Th. 12. Aliter Dn. à Seckend. l. f. 6. cujus hæc sunt verba: *Ob nun wol dieses eine geringe materia scheint / und auß natürlichem Verstand von einem Mittelmäßigen / der Schreiberen und Haushaltungs erfahrenen Mann / wol begriffen und verrichtet werden kan zc.*

Th. 13. Nos hoc loco de singulis, quæ in renovatore requiri possent, non disputabimus; sufficiat de quibusdam principalioribus dixisse. Imprimis igitur Renovator debet esse vir probus, pius, fidus, vid. Wehner. *Obs. Pract. voce Registratur § fideles.* cujus religioni res magni præjudicii securè committi possit. Sicut enim pietas fundamentum est omnium virtutum, ita renovator pius & probus, partibus, quorum interesse in eo versatur, nullam dubitandi ansam permittet, quin ex fide omnia sit gesturus.

Th. 14. Nec tamen idèd, quia nota est ejus fides, sine juramento facilè admitti debet; sicut nec agrimensorem, licet alias pium probumque, admitti testatur Oeting. *d. rr. l. 1. c. 16.*

n. 13. & seqq. ubi etiam formula juramenti habetur, nec renovatorem, hodierna experientia, & verba in renovationum libris usitata: nach Unßern bey dieser renovatur abgelegten schweren Pflichten und Aiden. Sic olim quoque censores & agrimensores jurejurando adstringi solitum fuisse, de illis docet Perez. in Cod. l. 11. r. 57. §. 2. de his, Speidel. Specul. §. debet. voce Marckstein.

Th. 15. Deinde in renovatore requirimus diligentiam, de quâ adhibendâ plerunque etiam jurant, ut in formulis juramentorum videre est, ibi: nach Unßern besten Fleiß / item, als wir zu erkundigen vermocht. Nec id immeritò, quanta enim sit plerunque documentorum copia, quam varia sæpè, super minimâ fundi parte instrumenta, quam intricatâ scripturâ, quantus itidem labor in ipso rure per ocularem inspectionem, maximè turbidâ & adversâ sæpè tempestate singula animadvertere, istis maximè notum est, qui tali negotio interfuerunt. Hinc homine ad hanc rem industrio & patiente opus est, qui sine nausæâ, documenta ista, nescio quem fœtorem sæpè redolentia, diligentissimâ lectione, singulorumque verborum animadversione, non minus quam ipsum denique rus, peragret.

Th. 16. Porro, sicut unusquisque commissarius rei sibi commissæ debet esse peritus, ita etiam renovator, vel aliàs renovationibus sæpius interfuisse, (usus enim magister optimus) vel tamen pollere debet, sagaci ingenio, iudicioq; acuto, propter innumeras fraudes, quæ aliàs hic fieri facilè possunt. Nec spernenda in eo loquendi insuper & scribendi dexteritas, ut & notitia cùm situationum tum aliarum conditionum renovandi territorii.

Th. 17. Sed, an etiam juris scientia ei sit necessaria? quæritur: Occurrunt sanè varia in agris jura, quidam enim est emphyteuticus, censiticus, vel alio modo obligatus per precariam, per contractum libellarium, quæ ab alio, nisi jurisperito vix distingui poterunt. Hinc, licet homines in negotiis exercitatos non parvi æstimemus, hos tamen qui ex fundamento rem didicerunt, meritò illis præferimus, secuti in hoc Obrechtum, in pari casu ita dicentem: Kann man aber haben die Studirt / und sich gemelter massen zu halten wissen / die sind billich

an

anderen vorzuziehen. Sondr. Pollicey-Ord. beyl. B. tit. von an-
ord. der Deputaten §. und haben p. m. 251.

Th. 18. Secundo quæritur : An unus ex officialibus ,
an potius extraneus renovator sit constituendus ? Pro officiali
est præsumptio majoris notitiæ circa res & jura, non solum sui
domini, sed totius provinciæ, quæ non est in extraneo ; Ad-
versus eum militat, quod jurejurando domino suo obligatus sit,
& sic extraneo possit videri suspectus. Verùm hæc suspicio tol-
litur, si repetamus, renovatorem jurejurando specialiter pro-
mittere, daß er niemand zu Lieb noch zu Lend / weder mit Vor-
theil/Betrug/Befårdt und Argelist / nichts reden / schreiben / noch
verschweigen wolle.

Th. 19. Constitutus renovator secundum formam si-
bi præscriptam, *infra capite sto* à nobis tradendam, renovatio-
nem instituere debet. Hoc loco id tantum quærere lubet, An
renovator aliquam etiam controversiam incidentem tantum
possit adjudicare ? quod negatur. Nulla enim, neque mandata
ejus aliqua est jurisdictio. Item an commissarius vices suas al-
teri possit subdelegare ? de quo vid. Gilhaus. A. C. c. 6. part. 2.
artic. 2. §. 1.

Caput Quartum.

Quid sit renovandum.

THESIS I.

PRomissimus in titulo hujus dissertationis acturos nos esse, *Quid renov.*
de renovationibus bannorum, vulgò *Bann. Erneuerun-*
gen / ex quo facilè constare potest, quodnam sit objectum, hoc
capite docendum, nimirum totum aliquod territorium sive di-
strictus, *ein ganzer Bann* / sub quo comprehenduntur singu-
la ista, quæ in illo districtu continentur, qualia sunt vineæ,
sylvæ, luci, nemora, saltus, saliceta, lacus & salinæ, fontes,
montes, pontes, fluvii, Insulæ, item fruteta, horti, prata, pa-
scua; imò omnia bona ruralia immobilia, culta & inculta, posses-
sa & deserta, propria & aliena, publica & privata, feuda & al-
lodia,

Hh

lodia,

lodia, secularia & ecclesiastica; vel ut habetur in libris renovationum, Alle und jede Güther von Häußern / Höfen / Gärten / Aefern / Matten / Neben &c. inde hæc omnia etiam renovationum protocollis inserenda sunt.

Th. 2. De domibus, quarum th. antecedenti mentio facta est, dubium alicui oriri posset, ex *l. ager 27. ff. de V.S. junct.* descriptione nostra, *supr. c. 1.* quem tamen textum nobis non obstare discursus docebit.

Th. 3. De viis, quarum quoque memini, notandum, eas nomine suo complecti & semitam, & iter, & actum & viam, Germ. ein Steg / ein Fußpfad / Reiterweg / Trieb- und Fahrweg / *arg. l. paries 157. §. 1. ff. de verb. sig. & esse vel publicas vel privatas per l. 2. §. viarum 22. ff. ne quid in loc. publ.* Publicas viginti aliis nominibus enunciari, & tria ad eas requiri, vid. ap *Oet. de jur. lim. l. 1. c. 11. in exth. lit. b.* ubi plura notabilia.

Th. 4. De insulâ quoque addere quædam lubet. Hæc enim quod tanquam in salo, h. e. mari posita dicatur, olim maris tantum erat, postea etiam de loco flumine (in quo frequenter nasci dicitur §. 22. *Inst. de R. D.*) circumdato, usurpationi cœpta est; quæ etiam, utpote in nostris terris, à mari longius remotis, frequentior, hic à nobis potissimum intelligitur. Vocatur Germanicè ein Wördt / Berder, de quo vid. Wehner, *Pr. Obs. & Befold. Thesaur. Pract. b. v. Oetinger d. l. in exth. lit. P.* harumque exempla quædam occurrunt, intra ipsos patriæ nostræ muros, e, g. Insula St. Claræ, St. Claren Wördt / item das Wördtel / quarum hæc, ubi ad turres custodiendis reis destinatas, Illus sive Ellus fluuius, in aliquot partes divisus, civitatis nostræ munimenta subit, illa, ad exitum fluvii sita est. Porro insula etiam accipitur pro domo solitariâ, ut in *l. stipulationes 72. §. 2. ff. de V. O. l. existimo 98. in fin. eod.* Tandem denotat compagem quandam virgultorum, quæ ita sustinetur in flumine, ut solum ejus non tangat, quæ movetur & insula mobilis appellatur. *l. si epistolam penult. §. si qua 2. ff. C. l. A. rh. 28. de A. R. D.*

Th. 5. Nunc ad quæstiones quasdam, quarum prima: Quid si renovator propria bona in diœcesi renovandâ habeat, an & hæc in renovatione ponenda, vel si ponantur, scriptura reno-

renovatoris fidem mereatur? Obstat, quod testis in suâ causâ nemo est idoneus, *l. omnibus 10. C. & l. nullus 10. ff. de Testib.* Contra, cum publicè fidem jurejurando præstiterit, nec ipse solus & de re suâ primariò testetur, testimonium ejus in hac re reprobandum esse, non existimo, *arg. §. legatariis 11. Instit. de testam. ordinand.*

Th. 6. Q. 2. Quid, si e.g. duorum pagorum pascuum aliquod confine & commune sit, quomodo hoc in cujuslibet renovatione ponendum? R. totum, *arg. l. meritò. § 1. pr. ff. pro socio* ibi: sanè plerunque credendum est, eum qui partis dominus est, jure potius suo re uti, quam furti consilium inire.

Th. 7. Q. 3. An pars districtus à vicinis præscriptus in renovatione banni ponendus? Et quoniam præscriptio præscribenti acquirit dominium, idque directum, docente *C. I. A. th. 22. pr. de usurpat. & usucap.* res à vicinis præscripta erit ipsorum, rem autem aliorum sibi adscribere, est actio factu, quam excusatu facilior.

Th. 8. Q. 4. Quid si fluminis vehementior vis agri tui partem detractam alieno prædio adjeerit, in cujus renovatione ponendus erit? Respondeo, quia palam est, illam partem ejus, cujus antea fuit, permanere, *per §. quod si 21. Instit. de R. D. eidem*, ut domino suo in renovatione erit adscribenda.

Th. 9. Contra, si per alluvionem auctus sit ager, illud augmentum domino fundi erit attribuendum, *arg. §. præterea 20. Instit. d. t.* neque hoc casu distinguendum, an agri sint limitati, nec ne, refutato Bartolo, tradit *Oeting. d. tr. l. 2. c. 2. §. 9. & seqq.*

Caput Quintum.

Quomodo Renovatio fiat, vel fieri debeat.

THESIS I.

IN hoc capite ante omnia monendū, quod, sicuti in uniuscujusq; arbitrio & voluntate positum fuit ab initio, an renovationem

instituire, aut eam intermittere, indeque vel damnum sentire velit, vel lucrum capere; ita etiam, postquam tale consilium cepit, non est ei præscripta certa forma vel modus, secundum quem præcisè omnia facienda, sed potest vel modum, ab aliis observatum, sequi, vel ipse sibi modum, pro ratione jurisdictionis & instituti sui fingere, modò, si effectum aliquem consequi velit, ita procedat, ut in jure fundamentum aliquod habeat.

Th. 2. Ita videmus, nec renovationes hæctenus uniformiter esse institutas, nec omnes eandem semper vim obtinuisse, aut ab omnibus & in omnibus approbatas esse. Duo igitur hic erunt pertractanda, 1. Quæ in renovationibus observata hæctenus sint, tum 2. quæ addi insuper iis possint, vel debeant; hæcque in sequentibus quatuor capitibus, ut dicamus 1. de citatione, 2. de probatione, 3. de inspectione oculari, 4. de ipsâ descriptione.

De Citatione.

Th. 3. Quamprimum igitur quis renovationem instituire decrevit, ante omnia citationes facit, idque vel affixis publicè tabulis, vel ad domum missio nuncio, ne postero tempore excusatione ignorantia negligentiæ suam defendere quis possit, arg. l. ea quæ 7. C. quomodo & quand. judex. sic nec olim mensuram agrorum, aut terminorum positionem, nisi præsentibus partibus, aut ad hoc saltem citatis, fieri potuisse, testatur arg. l. si quis 3. vers. quod si altera C. fin. reg. Speid. Spec. voce Marckstein / §. mensuratio. nec hodiè renovationes solere, probat experientia, & renovationum libelli, ibi: auff vorhergegangene außgeschickte und gehöriger Orthen angeschlagene Citationes.

Th. 4. Citantur omnes, quorum interest, vel interesse potest, per l. de unoquoq. 47. pr. ff. de Re jud. Ruland. de Commiss. & Commission. p. 2. l. 3. c. 7. n. 7. non tantum fundorum domini, sed etiam fructuarii & creditores, qui jure pignoris fundos possident, arg. l. sed & loci 4. §. finium 9. ff. fin. regund. subditi & extranei, ut habent Citationum talium formulæ, ibi: Sügen hiemit männiglich in und außserhalb der Graffschafft H. gefessenen / Geist- und Weltlichen / wer die auch sein mögen / niemand außgenommen / welche obvermeldter massen / in dieser Graffschafft ohne

ohne Bücher zu sprechen haben / hiemit nach Stands Gebühr und Würden / dienstfreundlich und günstiglich zur Nachricht zu vernehmen etc.

Th. 5. Finis harum citationum est, ut vel ipsimet quorum interest, vel in personâ procuratoris compareant, aut documenta sua statuto tempore, ad acta mittentes, jus suum edoceant: quod si factum non fuerit, postea non audiuntur, sicuti minantur citationum clausulæ, ibi: *Falsß aber einer oder mehr / wer der oder die auch sein möchten / seine documenten nicht einschicken / noch bey der renovatur obvermeldeter massen erscheinen / seine prætendirte gerechtsame glaubhafft darthun wird / der oder dieselbe sollen alsßdann in particulâri fõrters nicht mehr gehört / sondern dieselbe alsß verlassene und dem Landherren verfallene Bücher / jetzt alsß dann / und dann alsß jetzt / gehalten / eingezogen / und in dessen Nutzen verwendet / auch niemand / wer der oder die auch sein mögen / einige Prætension oder gerechtsame derentwegen verstattet werden. Nec injustum hoc videtur; per contumaciam enim absens pro præsentem habetur, *auth. quâ in provinciâ §. eo a. absente. C. ubi de crimine. l. properandum. 13. §. 2. C. de judic. & damnum, quod quis suâ culpâ sentit, sentire non videtur, per l. quod quis. 203. ff. de R. J.**

Th. 6. Q. Quotnam opus sit citationibus? Videmus enim diversimodè unam aut tres affigi vel mitti. Et cum tres dilatoriæ vim habeant unius peremptoriæ, *l. tres 9. C. quomodo & quand. jud.* utriusque casus hic par erit ratio.

Th. 7. Vocatis ita, quorum interest citati, ad locum in tabulis designatum veniant, instructi probationibus, quarum gratia sunt citati; nam, quod quis probare non potest, illud nec proferre debet *arg. cap. si tantum. 2. & seq. 6. quest. 2. & probata creduntur, non probata non creduntur, cap. quamvis. 75. II. quest. 3. l. in lege 77. ff. de Contrah. Empt. Wesemb. π. ff. §. 1. de probat. & præsumpt.* Hinc cui probatio deest, ei ipsum jus deesse videtur, *arg. l. duo sunt Titii 30. ff. de testam. tutel.*

De probationibus.

Th. 8. Si verò ulla probatio est difficilis, sanè in hac materia maxima est difficultas, fatente quoque Gros. Dn. à *Seckend. T. J. St. addit. p. m. 39. med.* ibi: *Was aber an*

vielen Orthen für difficulteren darbey entstanden / das wird von denen / welche mit dergleichen Dingen umbgehen / genugsam erkandt werden.

Th. 9. Probatio fit vel per instrumenta, vel per testes. Inter instrumenta meritò hic primum locum obtinet renovatio antiqua, nimirum, si in loco institutæ renovationis jam ante aliqua instituta, recteque facta fuerit, ex cuius protocollo a-pertissima probatio, & ad oculum quasi demonstratio desumi poterit.

Th. 10. Tali protocollo non extante, aliunde erunt desumendæ probationes, e. g. ex libris censualibus, ex quibus constare poterit de finibus. In censu enim agendo exponebantur duo confines, die beiden Anstöß und Angewand / *l. formâ 4. ff. de censib. l. census 10 ff. de probat. C. l. A. th. 36. fin. regund. add. Rutger. Ruland. de Commiss. & Commission. p. 2. l. 5. c. 6. Et hi desiderantibus possessoribus edi debent à censuali. per Nov. 128. c. 1. vers. sed & volumus.*

Th. 11. Deinde adhiberi etiam solent libri antiqui reliqui, vid. Mascard. *de probat. concl. 398. c. g. die Saalbücher / quos etiam in probatione finium adhibendos esse docet, C. l. A. th. 37. n. 4. fin. reg. die Erb. Gluhr. und Bränsbücher / de quibus plerisque tamen queritur Dn. à Seckend. l. f. c. quod ex iis certa aliqua demonstratio vix possit haberi, quoniam vel ab initio non rectè facti, vel per longius tempus non renovati fuerint, aut alio modo sine justo ordine confusè scripti. Addantur die Lagerbücher / de quorum fide, vid. differentem Wehner. *Obs. pract. hac voce. die Forstbücher / Lehenbücher / de quibus Ruland. d. l. facit cap. cum causam 13. X. de probat.**

Th. 12. Nec libri tantum, sed & cætera instrumenta, qualia fiunt præcipuè super finibus, die Bezirckbrieff / de quibus Besold, *Tbesaur. pract. voce Bezirckbrieff / item super contractibus, feudis, pactis, transactionibus, dotibus; item privilegiis, vid. Mascard. d. tr. c. 401. n. 1. & seqq. nec non sententiæ & res judicatæ, non parum lucis in hac re afferunt, add. Mascard. d. tr. c. 403. num. 12. Nam etiam in his e. g. in instrumento super emptione facto, singuli agri cum suo nomine, possessione, quantitate, finibus, finitimorumque possessoribus &*

reli-

reliquis, quæ ad hanc rem faciunt circumstantiis, solent describi, ex quibus probationes sumi possunt. Huc referendæ quoque rotuli, die *Roteln*/de quibus *Wehner. d. tr. voce Roteln/ibique B. Birsch. MSCr. indices censuum, Rentregister/* de quib. *Berlich. tom. 1. Concl. 36. n. 18.*

Th. 13. Post hæc ex aliis quoque monumentis renovatori fides fieri potest, nempe ex lapidibus finalibus, & terminalibus, durch die *Fluhrund Marckstein* / de quib. *Oeting. tr. cit. l. 1. c. 17. Rutg. Ruland. d. tr. p. 2. l. 6. c. 1. & seqq.* quorum indicium debet admitti, donec probetur eos esse mutatos, *Perez. in Cod. l. 3. t. 39. §. 4. Speidel. Spec. voce Marckstein/ §. index. add. Mascard. d. l. c. 393. num. 8. & 10.* Mutatos autem esse, inter alia inde apparebit, si sint sine testibus, (*wann sie ohne Eyer seyn/* uti in everfione lapidum loquuntur agrimensores. *Ruland. d. l. c. 11. Oet. l. c.*) id est, si careant lapillis, seu carbonibus, aut vitris, quæ addere eis, & iudices sive indices, *Ruland. d. l. Mascard. d. l. c. 400. num. 4. vel testes appellare solent. C. I. A. th. 36. pr. fin. reg. Wehner. d. tr. voce Marckstein. Oeting. l. c. n. 9. Ruland. d. l. c. 3.*

Th. 14. Huc quoque pertinet, si agri sepibus, arboribus, fossis &c. sunt notati, de quo vid. *Perez. Cod. l. 3. t. 39. n. 3.* quæ signa non sunt necessaria, quando aliis demonstrationibus res clara redditur. *Mascard. de probat. Concl. 504. n. 14. & plerumque tales plures conjungi solent.*

Th. 15. An quoque per scripturam privatam fiat probatio? Privatam scripturam in antiquis plenè probare, imò ob difficultatem probandi admitti probationes per conjecturas & verisimiles præsumptiones, quæ alias non admitterentur, docet *Gail. 2. Observ. 149. num. 8. & 9. Fritsch. de jur. distr. c. 9. §. ult. fin. Mascard. d. l. c. 397. num. 1. add. Concl. 393. num. 2. & 14.* propter hanc rationem, quia lex contenta est eâ probatione, quæ fieri potest, si materia sui naturâ difficultatem probationis habet, *Gail. l. c.*

Th. 16. Famam quoque publicam in probandis finibus admitti, docent *Mynsing. Cent. 2. Observ. 25. & seqq. Mascard. de probat. concl. 196. n. 4. Perez. Cod. l. 3. t. 39. n. 3. Fritsch. d. tr.*

d. tr. c. 9. §. 5. n. 5. fac. l. 2. §. Idem Labeo 8 ff. de aq. & aqua pluuv. arcend. Et juramentum, Ruland. d. l. c. 11.

De Testibus.

Th. 17. Testes in materiâ finium probandorum admittuntur à B. Mejero in *C. I. A. th. 37. pr. fin. reg.* Ruland. *d. l. c. 13. num. 10.* Mascard. *d. l. concl. 395.* licet propter varietatem & lubricitatem eorum meliorem in hâc causâ probationem esse, quæ fit per instrumenta, quam quæ per testes, judicat Fritsch. *de jur. distr. c. 9. §. 5. n. 3.*

Th. 18. In renovationibus testes quidam adsunt perpetui, quidam adducuntur à partibus. Hi nimirum in probatione speciali, juris quod quisque habet: illi verò, ut toti renovationi intersint, non tantum de singulis, quæ olim contigisse sciunt, sed de omni renovationis actu etiam in posterum testaturi, quo major his, quæ solenniter & coram testibus facta sunt, habeatur fides. Atque de his hæc sequentia.

Th. 19. Vocantur ad hoc munus viri probi & senes. Illi, quia de viro semel probato præsumtio est, eum semper talem futurum, per *l. si cui crimen 7. §. 1. ff. de accusat. ibiq; Gloss. verb. admittendum.* Hi, ut de veteri domino, & talibus antiquis possint testari. Nota tamen non excludendos omnino juvenes, qui, licet de re antiquâ ipsis incognitâ testimonium ferre, nec possint fortè, nec audeant, ita tamen facilè erit eis animadvertere id, de quo mortuis reliquis, ipsorum fidei tempore futuro non parum erit tribuendum, add. Oeting. *d. tr. l. 1. c. 20. num. 6.*

Th. 20. Sicut autem, uti supra dictum est, nec Scultetus, nec renovator, ita nec testes injurati debent admitti; *arg. l. jurisjurandi 9. & l. testium 18. C. de testib.* Hoc verò necessarium ipsis non est, ut jusjurandum, quod vocant corporale, præstent; interdum enim tantum per juramentum magistratui vel domino suo olim præstitum adhortantur, uti supra de Sculteto probavimus; vel sub cautione, stipulatæ manus in vim juramenti admittuntur. Hinc in libellis quibusdam renovationum, auch mit Hand gegebener Treu an wahren Nidsstatt.

Th. 21. Melius fortassis, quo minus testium horum fides extraneo suspecta videri possit, iis insuper, cum sint renovantis

vantis subditi, etiam juramentum, quo ipsi ratione subjectionis obstricti sunt, ad hoc remittitur; quod vult author citati *Msci Renovatur. Discurs* / & alias in testibus, contra Principem aut rempubl. testantibus, moris esse, traditur in *C. I. A. th. 10. n. XVI. de Testib.*

Th. 22. Accersiti porrò debent esse periti situationum, welche desß Banns und der Bücher Gelegenheit am besten wissen / ut habent Renovationum libelli, ut in oculari inspectione bona ostendere possint, nec multum temporis in eis inquirendis impendendum sit. Deinde rerum rusticarum, variorumque in documentis ipsoque usu occurrentium vocabulorum gnari, unde maximæ sæpè lites possunt componi.

Th. 23. Notanda hic obiter quædam cognitu testibus vel necessaria, vel utilia, e.g. variæ districtuum divisiones in certa rura, v. g. das Oberfeld / das Niederfeld / Steinfeld / Kleinfeld / am Bühel etc. de quib. vid *Oeting. tr. c. l. I. c. 10.* Item voces certam fundorum quantitatem denotantes, quales sunt e.g. Huba, ein Hueb / triginta agros continens, ut notat *Dürr. in Disputat. inaug. von Ding. Höffen / thes. 19.* vel, so viel ein Ackerman desß Jahrs bauen kan / secundum *Oeting. d. tr. l. I. c. 14. num. 11.* add. *Lindenspur d. r. p. m. 78. §. 7.* Ein Frech / id est unus ager cum dimidio. Ein Zweitel / id est $\frac{2}{3}$. Ein Bierzahl / i. e. $\frac{1}{2}$ Zwentel. Ein Feuch Felds / tanta pars terræ, cui tres modii (Sester) inseri possunt. Ein Schlag / tantum spatium, quantum mensor falce ferire potest; Ein Tagmatt / Mansmatt / Tagwerck / in pratis tantum est, quantum operarius per unius diei spatium demetere possit, præter propter $1\frac{1}{2}$ Morgen. *Oet. d. l. n. 10.* Ein Morgen / continens 150, perticas quadratas, ein Jauchart / $1\frac{1}{2}$ Morgen / Idem *l. c. n. 8. & 9.* Ein Acker / constās Argentoratēsisibus 24000. pedibus [quadratis. Por- rò quid in fundis notandis dicatur, oben und unten, item voren und hinten / vid. *Oet. l. c. n. 13. & 14.* Quid sint Egerthen / Idem *l. I. c. 10. n. 6.* quid Neurath / Neubruch / terra scil. nunc primum in agri formam proscissa, *Joh. Werndle / Zehendrecht lib. 4. c. 4.* à quo differt ein Brachfeld / quod primâ operâ aratum est. vid. *D. Neubronner Disput. inaugural. de Novalib. th.*

2.3. & seqq. Et talia occurrunt plurima, quæ omnia colligere non est nostri instituti.

Th. 24. Potius est, ut dicamus, quotnam adhibeantur testes. Et videmus, modo tres, 4. 5. modo plures adhiberi. Et sanè, cum unus quidem testis pro nullo habeatur, *arg. l. ubi. 12. ff. de testib.* ideoque nec audiendus sit, *l. iusjurandi. 9. §. 1. C. eod.* duorum tamen vel trium numero in quolibet testimonio contenti esse debemus, *c. l. 12. C. de testib. l. inter. 217. in fin. ff. de verb. signif.* quamvis quo plures adsint testes, eo melius probatum quid censeatur, per *c. in nostrâ 32. X. de testib.* Hinc fortè Argentinæ constitutum est, ne Collegium quod vocatur, die *Almend. Herren* / officio suo fungatur, nisi ad minimum eorum adsint sex aut plures, vid. *Ordn. der Almend. Herren §. doch sollen Sie.* Et legibus maximè consentaneum esse, si testes numero impares adhibeantur, censet *Oet. d. tr. l. 2. c. 4. n. 8.*

Th. 25. Quid si opus sit testibus extraneis, qui non sunt subditi, an & quomodo hi cogi poterunt, ut ad locum veniant? Respondet author supra laudati *MSCt. de renovat. §. 8.* per magistratus suos, à renovatore requisitos, compelli debere.

De oculari
inspektione,

Th. 26. Explorato ita domi inter parietes uniuscujusq; jure, in rus itur, sequiturque ocularis ipsorum fundorum inspectio; quam adhiberi docent exempla, & verba renovationum, ibi: *Auch in den Feldern von Stuck zu Stuck gangen / und bey deren jedem / die jetzige neue Gewandten / Anstöße / und Nebenwende / wie wir dieselbe auff dem Augenschein befunden / angezeiet / gewiesen und verzeichnet haben.*

Th. 27. Et hoc ex justissimâ ratione; Est enim inspectio ocularis omnium firmissima probatio, per textum in *l. si irruptione. 8. §. ad officium. 1. ff. fin. reg. & l. que tutor. 7. §. 1. ff. de administr. tutel.* cui secure innitamur, *Oeting d. tr. l. 2. c. 6. §. 3.* Imò omnis probatio vincitur, si aspectus in contrarium testificetur, ut ex *Bald. testatur Gail. lib. 1. Obs. 26. num. 9.* ubi quoque aliquoties ita judicatum esse docet. Hinc & olim in quæstione de finibus agrimensori ad ipsa loca ire præcipiebatur, ad patefaciendam veritatem, *l. 3. Cod. fin. reg. & seqq.* & hodiè id ipsum observatur, de quo vid. omnino *Oeting. d. tr. l. 2. c. 6.*

per

per tot. add. Ruland. de Commiss. & Commission. p. 2. l. 3. c. 1. & seqq. ubi ocularem inspectionem satis commendat, tam ex utilitate, quam necessitate suâ.

Th. 28. Absoluto etiam hoc, succedit ipsa rerum descriptio. Optimè! Scriptura enim facit ad æternam rei memoriam, arg. l. jubemus. 29. §. sed ne aliqua C. de testam. Ruland. d. l. c. 15. Hanc tamen hæcenus tam benè vix unquam factam esse, quin multa adhuc in eâ desiderari, innumeraque ex ipsâmet facile oriri potuerint lites atque controversiæ, queritur sæpè laudatus Dn. à Seck. Deutsch. Fürst. Stats addit. p. 29. & 41. fin.

De descri-
ptione.

Th. 29. Hic renovator ex fide rem gesturus, observare debet, ut rem, quemadmodum eam invenit, i. e. sicut vel ex instrumentis aliisque documentis, vel à testibus ipsi est probatum, aut oculis suis ipse perspexit, indicet. Auth. disc. MSCt. von der Renovatur num. 4. annotando singulos fundos, eorumque situm, quantitatem, qualitatem, & nomen, arg. aurea & famosissima l. 4. ff. de censib. quâ forma, in agris in censum redigendis olim usitata, continetur, digna ut hodiè observetur. Perez. Cod. l. 11. t. 57. n. 2.

Th. 30. Dixi annotari primo, *Situm*. Situs est vel naturalis, vel civilis. Per situm naturalem intelligo locum; ubi notandus (1.) pagus, districtus (2.) in districtu rus, in welcher Zeltg oder Desch/ Oeting. d. tr. p. 1. c. 14. n. 12. i. e. in welchem Feld. (3.) fines, quos vel à naturâ habet, ut flumina, fontes, rivi, fossæ, aggeres, arbores, montes, valles, rupes, agri vicini; vel ab arte, aut studio hominum factos, ut sunt lapides insigniti, & solo infixi, muri, stipites, columnæ, viæ, arbores, sive signatæ sive non; (hic obiter noto ex Seckend. T. F. Stat. p. 3. c. 3. div. 6. §. 2. p. m. 424. non facilè, præcipuè in sylvis, notari debere arbores, ob facilem illarum corruptionem.) Situm civilem appello, quando indicantur affinium possessores, at videmus fieri, quando in renovationibus ponitur: emseit neben dem Kirchen-Buch / anderseit neben Waschen Schöffel re. Secundò, *Quantitatem*; ubi occurrunt varia nomina, ein Zwenzthel / ein Bierzal re. de quibus supra th. 23. b. c. Item 20. Acker aneinander. Tertio, *Qualitatem*; nimirum indicando, an sit pratum, vinea, pascuum, arvum, sylva, arg. d. l. 4. de censib. licet me-

igere
antur
iberi.
. ubi.
§. 1.
onio
fin. ff.
s pro.
fortè
te Al.
m ad-
sollen
mero
non
ocum
ovat.
pelli
iusq;
m in-
vatio.
gen /
und
den /
ectio
irru-
le ad-
§. 3.
estifi-
quo-
quæ-
t, ad
è id i-
. c. 6.
per

liorem in hac causâ notationem affinium, quam generis agriculturæ esse, ob frequentissimam hujus mutationem, existimet Oeting. *d. r. l. 2. c. 7. num. 13. & seqq.* Huc quoque refero jura vel servitutes agrorum, e. g. an sit liber, an servus, sacer, religiosus vel publicus, quod etiam in venditionibus olim addebatur, *l. hanc legem. 22. l. pacta conventa. 72. §. 1. ff. de contr. empr.* Item si in curiam dominicalem (Ding-Hoff/ de quib. vid. Dürr. *Disput. Inaugural.*) quid contribuere debeat. Quarto, *Nomen; rectè!* hujus enim appellatione rem significari, ait Proculus *l. 4. ff. de V. S.* Et nomen non tantum ipsius fundi, *arg. d. l. 4. de Cens.* sed possessoris quoque & coloni, *arg. l. 7. Cod. de bon. proscript.* De nomine ipsius fundi notandum, olim propriis appellationibus designatos fundos, qui venibant, ut notat Brisson. *form. l. 6. p. m. 501. § verum.* & hodiè interdum, vel à veteri aliquo possessore, aut aliundè fundis nomina tribui, quorum exempla passim occurrunt.

Th. 31. Hæc quidem communiter ita observari & annotari consueverunt; verum talem descriptionem rei nodum nondum tollere, præsertim, quando universali quadam devastatione, etiam subditi vel domo pulsi, vel internecioni dati sunt, docet Dn. à Seckend. *f. a. l.* Non enim sufficere, ait, si scribatur: Hans N. N. hat einen Acker in dem und dem Feld / neben Peter N. N. und Georg N. gelegen: nam mortuo Johanne N. N. relictis liberis impuberibus, aut aliis heredibus extraneis, fundum desiderantibus, fortè etiam affines illi Petrus N. N. & Georgius N. mortuos esse, aut si vivant, fraudulentum de dividendo inter semet agrum consilium iniisse; vel illis etiam senioribus, qui notitiam situationum habuerant, defunctis, fore, ut ex tali descriptione fundus vix demonstrari vel peti possit.

Th. 32. Accedere deinde, quod (cujus rei testem experientiam adducit) rariores in plerisque locis sint illi, qui in notandis aliorum confiniis multum diligentia adhibere studeant, hinc plerumque parum de iis scire; & si vel maximè aliquid animadverterint, non nisi obiter notatum tenere, ita, ut certum eâ de re deferre testimonium nec audeant nec possint;

vel

vel si etiam testis munus subeant, sapius ita testari, ut melius fuisset, eos nunquam adhibuisse.

Th. 33. Alio igitur adhuc opus est remedio, quale fortè est descriptio Geometrica sive Ichnographia, superaddito singulis agris numero, suppeditato ab eodem Dn. à Seckend. c. l. p. 43. cujus ipsissima verba, notatu dignissima, hic lubet repetere: sunt autem talia: Es gehet aber der Vorschlag in gemein und hauptsächlich dahien / man solle die Fluhr und Markung / nach ihrer Natürlichen unveränderlichen Belegenheit / und nach Acker- und Ruthen-Maß / nicht aber nach blosser Ordnung der Personen / und Besitzer beschreiben / auch die Acker oder Morgen alle mit einem gewissen Num. in der Beschreibung bemerken / und wo möglich einen Grund-Riß verfertigen / welches dann / zumahl in Feldern und planitie, so leicht ist / daß kein Schulmeister / Dorffschreiber / oder ein Schultheiß / der lesens / schreibens / und rechnens etwas erfahren / dergleichen Riß nicht sollte machen können / wo nur der Vortheil gezeiget wird.

Th. 34. Cum his consentire videtur Oeting. d. tr. l. 2. c. 6. num. 9. in controversiis finium talem delineationem aut Ichnographiam, vel ut vocat Ruland. mappam, faciendam & judici tradendam esse, omnino suadens: item Ruland. d. l. 6. 10. num. 6. ubi pictorem adducendum esse jubet, add. c. 15. num. 2. Neque id immeritò. Hoc enim modo per ipsam rei evidentiam longè faciliùs rei veritas apparebit, quam ex intricatis multorum verborum ambagibus. Hic oculis res subjicitur, illic auribus; At quicquid oculi vident, cor credit, dicit proverbium. Sic Romanis olim mos erat, agrorum limitatorum monumenta publicè custodire, id est, tabulis æneis ad æternitatem fixis, quæ formæ dicebantur, eorum centuriationes condere & incidere, de quo vid. Gothofred. in not. ad l. qui tabulam. 8. ff. ad L. lul. Peculat. lit. d.

Th. 35. Sed quomodo, aut à quibus facienda hæc delineatio? Sanè nisi è charybdi in scyllam incidere, & periculum periculo augere velimus, hic non erit utendum agrimenforibus illis, quos Idiotas vocat Oeting. d. tr. l. 1. c. 15. num. 3. qui artium mathematicarum ignari, omnia perticis definiere conantur; sed

opus erit egregiis Arithmetices, Geometriæ & Trigonometriæ magistris, ingeniosè facta instrumenta adhibere solitis. vid. plur. ap. Oeting. n. c. & seqq. add Ruland. d. l. p. 1. l. 4. c. 21. n. 7. & p. 2. l. 3. c. 15. lit. B.

Th. 36. Quæritur hic, quando, id est, quo anni tempore instituenda sit renovatio? Et cum publica utilitas suadeat, ne ab agriculturâ avocentur rustici, vel in ea impedimentum ipsis fiat, respondemus ex verbis l. 1. C. de agricol. & censit. Nunquam sationibus vel colligendis frugibus insistentes agricolas ad extraordinaria trahendos: cum providentiæ sit opportuno tempore his necessitatibus satisfacere.

Th. 37. Quid si fortè unâ æstate absolvi non possit? R. Ideò tamen properandum non est, quia facilè inde damnum alicui accidere posset. Disc. MSCt. n. 9 prop fin. sed omnia debent annotari diligenter & distinctim. Idem num. 4. add. Ruland. d. tr. p. 2. l. 3 c. 12. eâ tamen, quam res permittit brevitate, ne postea in immensâ mole multum temporis consumi necesse sit, & ut parcatur sumtibus eorum quorum interest.

Th. 38. Absoluta tandem bonorum descriptio in quibusdam locis, testibus iterum solet prælegi, quod docent renovationum verba: ibi: und folgendes den verordneten Neuerungs-Männern / wiederumb vorgelesen / die sie dann dermassen gelegen sein / bestättiget. Nec hoc malè.

Caput Sextum.

De Fine & Effectibus Renovationum.

THESIS I.

Finis.

Finis Renovationum hic est, ne jura & dominia, juriumque tituli atque exercitia temporis diuturnitate oblivioni tradantur, & memoriâ excidant. Disc. MSCt. de renov. num. 2. sed, ut agris & prædiis diligenter distinctis, inde uniuscujusque jus cognosci, singulis quod suum est tribui, sicque non solum
lites

lites præsentis finiri, sed & futura præcaveri possint, docente Gros. Dn. à Sect. *f. c. l.* vel ut habent renovationum libelli, damit allem eingerissenen Unwesen abgeholfen / Zancf und Streit auffgehoben / und einem jeden zu dem seinigen verholffen werden möge / & alibi : Damit der Grund- oder Land-Herr seine Zehenden / Bett etc. und der Eigenthumbs-Herr seine Gültten desto sicherer empfangen möge / und die Bücher desto besser gebauen würden. Item daß man einem neu anziehenden Unterthanen zeige / was zu einem Buch gehöre. Dn. à Sect. *c. l.*

Th. 2. Effectus 1, est probatio. *c. MSCr. de renovat. n. 4.* si enim alias instrumentum, verbis tantummodo rem declarans, probatio probata, & veritas apparens dici potest, à Bald. *in l. Imperator. 18. num. 10 ff. de stat. homin.* Bart. *in l. 1. num. 8. ff. de nov. op. nunc.* certè hæc descriptio, quæ præter verba etiam ipsam rei formam per Ichnographiam ante oculos positam demonstrat, probatio erit clarissima atque apertissima; nam certior aure arbiter est oculus, ut habet *Gloss fin. Instit. de gradib. in fin. & in l. si irruptione. 8. ff. fin. reg. add. Lindensp. Comment ad Ordin. Polit. Würtemb. p. m. 37. n. 9.*

Th. 3. Quid si quis per renovationem gravatum se esse existimat? Salvam ei de hoc esse querelam, & æquitas suadet, & *arg. l. 5. C. de censib.* Intra quod tempus autem possit conqueri? De eo, qui à peræquatore videbatur esse læsus, constat, eum annum habuisse præfixum, quo tempore emenso ei actio denegebatur, *l. all.*

Th. 4. An exemplar seu extractus vim probationis habeat? Dist. aut cum protocollo concordat & minus est dubii, aut discrepat, & tunc recurrendum ad protocollum, illiq, velut originali standum, vid. *C. I. A. th. 18. pr. de fid. instrum.*

Th. 5. Alium deinde effectum sibi tribuunt Renovantes, nimirum occupationem bonorum, uti vocant, Caducorum, die Einziehung der Caduc-Güter / vel Caput-Güter / ut corruptè rustici quidam. Quæ in jure alias caduca dicantur, notum est *ex l. un. Cod. de Caduc. tollend.* Hic eo nomine veniunt agri quicumque intra territorii renovandi terminos siti, de quibus citatione factâ, vel planè nemo jus suum editurus comparuit, vel si stiterit, in probando defecit; hinc quia à domino territorii

Effectus.
Probatio.

De bonis
Caducis.

torii vindicantur, caduca appellantur, *arg. l. 3. ff. de his qua in test. delent.* add Lather *de Cens. l. 3. c. 1. n. 9.* nam & alioqui caduca omnia dicuntur, quæ iis excidunt, quibus debebantur. *Calv. Lex. voce bona caduca.* De his proponuntur duæ quæstiones. 1. An justum sit ita dominos res suas amittere? & 2. Si hoc justum, quis bonorum vacantium dominus fieri debeat?

Th. 6. Quod ad priorem attinet, primâ fronte videtur, ita facilè quempiam defraudari re suâ, ex hoc tantum fundamento, quod probare nequeat, cum tamen tanta hic probandi sit difficultas, ut supra est demonstratum. Et alias, neminem, nec fiscum ex re luctuosâ & alienâ calamitate debere lucrum sentire & compendium quærere, *Klock. de arar. l. 2. c. 63. num. 3. & c. 85. num. 101.* *Gail. 1. Observ. 18. n. 6.* Sed & nec fraudibus hic locum esse, nec tam facilè bona vindicari, nisi planè nihil de iis sit probatum, sicque fiscum, non tam ex alienâ calamitate, nisi per accidens, lucrum sentire, quam jure suo uti. Nam alias constat, etiam pecus aberrans nemine vindicante post trinam denunciationem domino territorii adjudicari, *Perez. Cod. l. 10. t. 10. num. 25.* & bona in hereditate vacantia esse, probari eo ipso, quod vocatis proximioribus, vel interesse aliquod prætendentibus, nullus tamen præfixo termino sui copiam fecerit. *Mascard. de probat. concl. 208.* *Marcell. Cala de mod. art. & prob. n. 1519.* Hinc existimo tantum puniri, vel eorum quorum interest negligentiam, quâ ratione etiam usufructuionis æquitas defenditur, vel contumaciam, quâ de causa etiam olim domini agrorum suorum dominio privabantur, si intra sex menses edictis evocati non fuerint reversi. *Perez. Cod. l. 11. t. 58. n. 16.*

Th. 7. Quod ad alteram quæstionem attinet, notandum, olim quidem bona vacantia quemlibet occupare potuisse, si credendum *Bodin. l. 1. de Republ. Perez. Cod. l. 11. t. 58. n. 3. & 15.* postea lege Julia confiscari solita, quadriennio iis præscripto, *l. intra. 10. ff. de divers. & tempor. præscript. l. quidam. 69. §. 1. l. filius familias 114. §. 2. ff. de Leg. 1.* hodiè eo deventum esse, ut qui jurisdictionem, & merum mixtumque Imperium habeant, idem jus sibi arrogent, & bona vacantia in suo territorio

torio sita occupent. Sixtin. *de Regal. l. 2. c. 9. n. pen.* & ex eo Obrecht, *Polit. Bedenck. von verbess. Land und Leut. tit. 12. n. 2. p. m. 102.* add. Lather. *d. l. n. 21. & c. 5. n. 10.*

Th. 8. Inter effectus (3) hic de sumtibus, eorumque De sumtibus repetitione tradere quædam lubet, ubi notandum, etsi sine sumtibus quicquam fieri facile non possit, iis tamen parci non tantum posse, sed & debere. Quomodo autem parcatur sumtibus ex parte supra *thes. 37. c. preced.* indicatum est, sed pluribus docet *sape cit. auth. Disc. Manusc. n. 9.* innuens, non parum commodi inde naturum, si Comes vel Princeps vice præfectorum, omni loco necessariorum, ed mittat suos renovatores, utrumque munus laturus; namque hos omnia prius annotare, & ad renovationem se præparare posse, hos semper præsentem, nullis ad abeundum & redeundum sumtibus egere, nec si in protocollo conficiendo adhuc sint occupati, domini sumtibus esse alendos, tandemque, ortis, ut facile sit fieri, litibus ac iurgiis, datâ occasione rem domino ab his posse deferri, nec interim opus esse, ut magni sumtus impendantur. Vel deinde sumtibus quoque parci, si, qui postea renovator futurus est, antea Registratoris munere functus, quædam ad hoc præparaverit.

Th. 9. Verum quis sumtus necessarios aut præstabit, aut rependet? Sanè Dn. Fritsch. *in Tr. de Visitat. Provincial. c. ult. §. 22. & seqq.* queritur, quod Principes etiam onera ab ipsis ferenda subditorum plerumque humeris ac loculis imponant. Principis officium esse iustitiam gratis administrare, & subditos tueri, pro quo beneficio ei tribuatur honor & tributum. Verum hoc non obstante, quod ad nostrum casum attinet, ad sumtus omnium causâ factos, omnes, nec tantum subditos, sed & extraneos, quorum interest, conferre debere, persuadet nobis, quod impensæ spectent ad illum, qui & fructus rei percipit, *arg. l. Vusufructu 7. in fin. ff. de Vusufr.* Schneidevvin. *ad Instit. §. constituitur 2. de Vusufr. n. 10.* & aliàs secundum naturam sit, ut qui sentit commodum, etiam incommodum sentiat, *c. qui sentit 55. de R. 1. in 6.* Hinc & in praxi id observari animadvertimus in libellis renovationum, ibi: *auff eines jeden interessenten pro rato zünftlichen Kosten.* & sumtus in ponendis lapidibus finalibus communes esse debere, habet *Oct. d. tr. l. 1. c. 17. n. 46.*

Kk

Th. 10.

Th. 19. (4) Ad effectum quoque hic referenda illa quaestio, quoties instituenda vel repetenda sit renovatio? ubi in hoc quidem conveniunt authores, eam saepius repeti debere, quò certior inde & melior sit probatio; sed post quot annorum spatium præcisè, illud arbitrio Dominorum relictum. Visitationes agrorum & finium, singulis annis faciendas esse, suadet Dn. Fritsch. *de jur. district. c. 6. tb. 1.* Schultheiß ordn. §. 20. & c. 18. *tb. 2. n. 5.* quod etiam in sylvis præcipuè monet Sect. 3. §. St. p. 3. c. 3. p. m. 424. Anno quovis 10. aut 12. renovationes librorum repeti debere, jubet Wehner. *l. f. c. vel 10. aut 20.* Lindenspür. *c. tr. p. m. 36. §. 6.* Et ipse novi, in Alsatiâ anno octavo repetitionem renovationis factam esse.

Caput Septimum.

Continens Contraria quædam Renovationum.

THESIS I.

Pugnancia quædam s. contraria renovationum breviter recensere conantibus, occurrit I. magna eorum *negligentia*, qui utilissimum hocce institutum, aut omittunt, aut in longius tempus differunt, aut malè instituunt, vid Lindenspür. *c. tr. p. m. 37. n. 8.*

Th. 2. Deinde *negligentia eorum*, per quos institui solet, præcipuè renovatoris, unde commissi errores, quibus tamen rerum veritas vitari non debet, *l. illicitas 6. §. 1. ff. de Off. Præsid.* & per errorem nemo debet amittere rem suam *l. si procurator. 35. ff. de A. R. D.*

Th. 3. Porro *fraudes* cum renovatoris tum testium, ubi notandum dolum unicuique suum, non alteri debere nocere *l. eleganter 7. pr. ff. de dolo.*

Th. 4. Item justa partium *ignorantia*, vel ex justa earum absentia, vel ex omissione citationis facta; hæc enim non videtur permittere, ut quis bonis, à domino territorii occupatis privetur. *l. si quis absentis 5. pr. ff. de O. & A. l. genero 8. ff. de his qui nor. infam.*

Th. 5.

Th. 5. Nec non *Obscuritas & confusio* scripturæ ; Quæ enim ita scripta sunt, ut intelligi non possint, perinde sunt ac si scripta non essent. *arg. l. quo tutela 73. §. 3. ff. de R. I. l. 2. ff. de his quæ pro non scr. hab.*

Th. 6. Tandem frequentes in renovationibus *abusus*, quorum ulteriori explicatione ob materiæ amplitudinem, institutique nostri rationem meritò superfedemus, & ad alia progredimur.

Caput Octavum & Ultimum.

De quibusdam Affinibus.

THESIS I.

H Actenus de Renovationibus Bannorum generalibus, von Bann-Erneuerungen / nunc aliud renovationum se offert genus, agrorum sc. renovationes speciales, Güterbereinungen ; quæ ad instantiam & petitionem domini honorum aut possessoris plerunque fieri consueverunt ; nimirum, quando v. g. post renovationem universalem diu desideratam, nec dum institutam, quisquam motus timore, ne variatis sæpius affinium nominibus, post longum tempus, antiqua eius, quam tenet, descriptio, ei incommodum aliquod pariat, bona sua ipse renovari & describi curet. Cujus rei exempla passim sunt obvia, testantibus talium renovationum libellis. Has autem, licet in multis cum renovationibus Bannorum convenientes, utpote publicâ quoq; authoritate, adhibitis testibus, factâ oculari inspectione, & descriptione &c. fieri solitas, ab illis tamen differre, constabit, si perpendamus, (1) illas à territoriorum, has à fundorum dominis institui, (2) in illis universa bona, in his, vel plures quidem, plerumque tamen hinc inde sparsos, vel etiam unum agrum renovari, (3) illas ad publicum, has ad privatum commodum vergere, (4) nec hic, licet de bonis quibusdam nihil sit probatum, illa caduca fieri ; cum unius factum alterius juri præjudicium inferre non debeat, *arg. l. coheredibus 17. pr. C. fam. excisc.* Præterea, licet etiam harum renovationum libellis sua in probando vis non desit, observavi tamen sæpè iis tales, aut similes adjici solere clausulas : doch mit diesem Beding und vorbehalt / da über kurz oder lang jemand käme/der über jehbemeldter erneueter Stuck und Güter / eines oder mehr bessern

Schein und Berechtigung / dann Uns jetzt bewusst vfflegen / und beweislich darthun künde / daß alsdann / ohnangesehen solcher Erneuerung / jedermänniglichen sein rechtmäßiger Anspruch hierdurch unbenommen : sondern in alle weg vorbehalten sein solle etc. quarum quis sit effectus B. Lectoris iudicio relinquimus.

Th. 2. Sunt & alia, quæ non parvam cum renovationibus habent affinitatem, e. g. census, cujus tamen differentia cum ex definitione census, tum ex reliquis, quæ sub hoc titulo docet C. I. A. si cum nostris thesibus conferantur, facile apparebunt. Item actus finium regundorum causa institutus, de quo vid. C. I. A. tit. fin. reg. Huc quoque pertinet der Umbgang / s. Udergang / de quo vide Speid, *Specul. voce Udergänger* / Wehner. *Obs. Pract. voce Umbgang*. Incumbit hoc munus in civitate nostrâ Collegio der Almendherren / octo viris constanti, quorum unus debet esse ex Nobilibus, (von den Constofflern /) unus ex XVrorum Collegio, ex Senatoribus unus, unusque ex iis qui triumviratu ararii olim functi sunt. His addi debeat prefectus mercenariorum publicorum, aliusque ex honestis, harumq; rerum peritis civibus, tandemq; duo reipublicæ architecti, alter tignarius, alter cœmentarius. Et hi juncto actuario & nuncio, tam intra, quam extra civitatem vias, lapides terminales, & finales, & id genus alia, quæcunque sub voce Almend (de quâ vid. *Speidel. Spec. & Besold. Thesaur. pract.*) comprehenduntur, recognoscunt, restituunt, & de novo describunt. vid. *Ordnung der Almendherr.* Item referenda huc Registratura, de quâ videndus Jacobus à Rammingen; item *Abtlinß anführung zur Registratur. Kunst.*

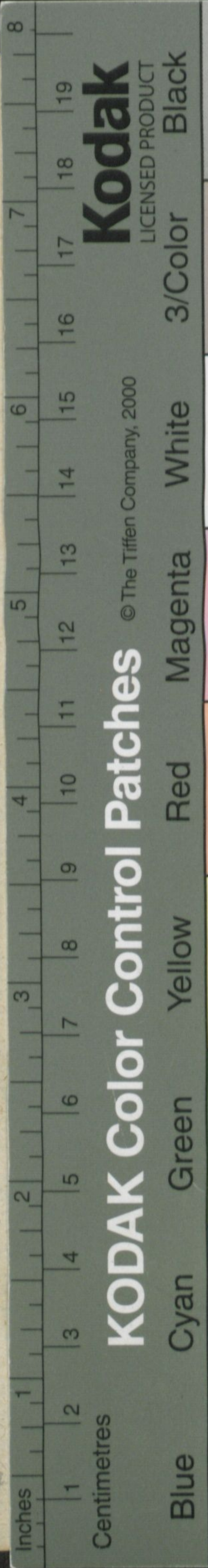
Sed ne propositi modum excedamus, labori hic nostro colophonem imponimus, benevoli Lectoris favori nos, nostraque studia commendantes, eumque ex versu Horatiano rogantes, ut si quid noverit hisce rectius, candidus impertiatur, si non, his nobiscum utatur. Fatemur enim ingenuè, nos erroribus fortè commissis, (quos penitus non committere divinitatis magis esse, quam humanitatis, cum Imperatore nostro fatèri oportet) tam firmiter fixos non in hæ-

rere, quia

Moniti meliora sequamur.

S. D. G.

F I N I S.

STREM
E ET LIBERÆ
IMPERII REIPUBLICÆ
ORATENSIS
ISTRA-
JM,
ROS
PERQVAM STRENVOS,
OBILISSIMOS, AMPLIS-
ULTISSIMOS, PRU-
TISSIMOS,
EPATRES
GNOS, PIOS, FELICES,
ue ingenii sui fœtu,
anquam
indice,
orum documento,
qui teste,
humillimè veneratur
Cliens subjectissimus
ericus **Wieger** / Argentor.

